

Տարեկան գինն է 10 ռուբլի: Կից ամսուանը՝ 5 ռ., երկր ամսուանը՝ 3 ռ., ամիսը՝ 1 ռ.: Առանձին համարներով խրատանյալը 5 կոպեկ:

Խմբագրության ուղարկած թղթերը և թղթերը անմիջապես պետք է արագ դրամ լինի պրոպի ստորագրությանը և հասցեով: Խմբագրությանը կարող է փոփոխել, ուղղել և կրճատել յոթուածները: Խմբագրությանը իր վերայ չէ ստեղծված յետ ուղարկել յոթուածները և պահում է երկու ամիս մինչև ցարանայ:

Յայտարարությունների համար վճարում են ամեն մի թանկ 2 կոպ: Յայտարարությունները ընդունվում են հայերեն և օտար լեզուներով: Յայտարարությունները ընդունվում են խմբագրությանը, պարզապես հիմնարկի տակ պ: Տեղ-Յովսեփիանի ծխախոտի խանութում են պ: Երանդիկանի պալիսիոնում:

ԱՌՆԱԳՎԱՅ 1885 ԹՈՒԱՎԱՆԻՆ

„ՄԵՂՈՒ ՀՈՅՍՍԱՆԻ“

ԳՍԱՆ ԵՒ ԵՌՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԼՐԱԳԻՐԸ

Կրկնաամսականի նոյն դիրքով և օրագրով:

ԲՈՎԱՆԳՎԱՅՈՒԹԻՒՆ:

I) Պետական կարգադրություններ: II) Առաջադրություններ անօրինակ ամենա-տեսակ խնդիրների մասին: III) Երբեք տեսություններ: IV) Քաղաքական վիճակի վերայ յոթուածներ և լուրեր: V) Մանր լուրեր: VI) Խառն լուրեր: VII) Բանասիրական: VIII) Գրականությանը, գիտությանը և արհեստի վերաբերյալ յոթուածներ: IX) Պատասխաններ: X) Յայտարարություններ զանազան լեզուներով:

Տարեկան բաժանորդագրման է 10 ռուբլի կիսամեայ 5 ռուբլի:

Փոստի և արան հասցեներ: Ծախքը խմբագրության մեջ է:

Ստորագրվել կարելի է Թիֆլիսում: I) Խմբագրատանը: II) պ: Բ. Երանդիկանի գրքատանում: III) Չ. Գրիգորյանի գրքատանում: IV) պ: Յ. Երանդիկանի խանութում:

Երանդիկանի, Առաջիկայ տարին «Մեղուն» կրկնաամսականի երեք կամ քառուստ անգամ, եթե հետևյալ միջոցները կը ներեն:

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1885 годъ

на ежедневную литературно-политическую газету

„НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

ИЗДАВАЕМУЮ ВЪ ТИФЛИСѢ

(II годъ изданія)

ПРОГРАММА газеты общаа всѣмъ литературно-политическимъ ежедневнымъ изданіямъ, съ возможно широкимъ развитіемъ мѣстнаго отдѣла.

Подписная цѣна съ доставкою: и пересылкою въ Россію: на годъ 10 руб.; на 6 мѣс.—6 р.; на 3 мѣс.—3 р. 50 к.; на 1 мѣс.—1 р. 50 к.

Подписка принимается: въ Тифлисѣ въ конторѣ редакціи при Газетномъ Агентствѣ В. ШАВЕРДОВА, въ С.-Петербургѣ въ вѣнскомъ магазинѣ „Новога Времени“. Иногородные адресуютъ свои требованія въ ТИФЛИСЪ, въ контору редакціи „Новаго Обозрѣнія“, при газетномъ Агентствѣ В. Шавердова.

Редакторъ-издатель А. В. Степановъ.

(10—3)

ԲՈՎԱՆԳՎԱՅՈՒԹԻՒՆ:

Կաթողիկոսական խնդիր: Գարա-դաղի հայոց կրթականությանը մասին: Բարաջանի Մասաի կոմսի մասին: «Եր-Գարի» Ս. Պետերբուրգի թղթակցության առթիվ: Երբեք տեսություններ: Թղթակցությանը և Առաջիկայ տարին: Քաղաքական: Քաղաքական: Մանր լուրեր: Յայտարարություններ: Բանասիրական: Գրական:

Երանդիկանի հայտնի որ երկու-ցու վերայ նայում է իրեն մի ձեռնարկում մեծ բարոյական հաստատու-թեան վերայ և ոչ թե առանց հո-ղըով սրտով և համոզմամբ նրան պատկանելու: նրան քաղաքական մի հաստատություն է համարում: կե-ղեցու հոգևոյն խորթ նպատակների համար: Իր այս հարցի մեջ մտնու-լը մեծ դեր կարող է խաղալ ժողո-վրդի մեջ եռանդ և անկղծ ձգտումն յարուցանելու, որ զի-տակցաբար վերաբերվել այդ նորա համար ամենամեծ բարոյական խընդ-րի որոշման նպատակուն: անժխտե-լն է: ուրեմն ցանկալն է, որ մասնու-լըն ինքն էլ առանց յախշատու-թեան, ամենայն զգուշութեամբ մեր-ձննար հարցին, թող չը տար ամեն-խակի գրականութեան և ազգային այդպիսի ծանր խնդիրներում բաշե-բողոքի դեր կատարողներին հան-դէս գալ այլ և եթէ գտանվելին այդպիսի յանդուգներ, զպէր օրանց ընդ յանուր ուժով, որպէս զի ժո-ղովորդը չը շեղվել ուղիղ և ծանր

Թիֆլիս, 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1884 թ.

I

Արբանյան Սինոն արդէն շեքարե-րականներ ուղարկել է վիճակներն կա-թողիկոսական ընտրութեան մասին, որ տեղի պիտի ունենայ առաջիկայ 1885 թ. ապրիլի 19-ին: Երանի թե այդ օրն ամենայն համեստութեամբ և արդարութեամբ վերանար լու-սաւորչի գահի սգաւորութիւնը ար-ժանաւոր գահակալի ընտրութեամբ: Տարակից չը կայ որ այս ցանկու-թիւնը սիրելի է ամեն ձեռնարկա հա-

ու խոհեմ ճանապարհից: Կան այնպիսի ծանր հարցեր, որոնց մասին խօսելն ամեն մարդու գործ է: բայց հարցը հասկանալից հարկաւոր է հմուտ լինել շատ հան-գամանքների և իրողութեանց: որոնց մեջ և որոնց պահանջի հա-մեմատ խնդրը պիտի որոշվի: նա անկախ ամեն շեքարատող հանդա-մանքից չէ կարող վճիռ ստանալ: այսպիսի հարցերին էր և մեր կա-թողիկոսական ընտրութեան խնդիրն, որոյ հետ սերտութեամբ կապուած են այնպիսի ծանր հանգամանքներ և խնդիրներ, որոնք անհարին է զանցառութեան տալ հայ կաթողի-կոսի ընտրութեան միջոցին: Պէտք է անել այն ինչ որ հնարաւոր է: անհարինին ձեռնամուկ լինել իւր ոյժից բարձր ձգտել և այսպէս ոչ ոչ միայն հարցը չէ կարող յաջող և արդիւնաւոր վճիռ ստանալ: այլ և կարող է նորա որոշումն վտանգի ենթարկվել: Հարկաւոր է այնպէս ամեն կողմէն որ նա չը շոշափէ այն հանգամանքներն որոնց զիմնդրելու ոչ հարկ և ոչ էլ կարողութիւն կայ: Սրինակի համար յիշենք այն հան-գամանքն երբ հանդուցեալ ներսէս Պատրիարքը մի քանի տարի առաջ, տեսնելով որ անկարող է ազդի յոյ-սերն իրագործել Բ. Կրան անուշա-ղիւր լինելով նորա բողոքներին և ազգայններին հրաժարական տու-նց) որ և Կ. Պոլսոյ ազգային ժո-ղովն ընտրուեց, բայց վեհապա-տուլութեամբ չը ընդունեց Ս. Պատրիար-քի հրաժարականն և յայտնեց, թե քանի որ ներսէս կենդանի է, պէտք է պատրիարք մնայ այլ պատրիարք նա չէ ձանաւում:

Երբ և սահմանադրութեամբ պատ-րիարքի հրաժարականն ընդունելու և նոր պատրիարքի ընտրութեան ի-րաւունքն ազգային ժողովին է) բայց ինչ կարող էր անել այդ ժողովը: քանի որ սուլթանի կամք կար մեջ-տեղում որ օրինաց աղբիւրն է կրի-րի համար: Պարզ է որ ազգային ժողովը պի-տի մտածել որ այդ հանգամանքը չէ շոշափում ոչ կեկղեցոյ իրա-ւունքներն և ոչ էլ նորա կանոններն ու վարդապետութիւնն: ուստի և պիտի խոհեմութեամբ ձանաւէր Ս. Ներսէսի Պատրիարքութեան շարու-նակութիւնը: համոզված լինելով որ վեհապա-տուլութեան իւր այդ կարգադրութեամբ թե՛ Ս. Ներսէսի անձնաւորութիւնը յարգել է կամ-ցել և թե՛ իւր պետական շահերն յարմար է տեսել նորա իւր բարձր պաշտօնի մեջ մնալը: Սեր տաճկա-հայ կղերքը հնազանդեցան մի հան-գամանքի, սրոյ զիմնդրելն աւելի վնասակար կարող էր լինել և նորա)

անշուշտ այս ձեռնարկութիւնը հաս-կանում է: ուստի և նկարագրած ոճ-բազորութիւնը պէտք է յարուցա-նէ նորա զայրոյթը ոճբազորների դէմ և սոքա օրինակելի կերպով պատժվին որպէս զի նոյն շարագոր-ծութիւնը չը կրկնվին ժողովուրդը համոզվին որ իրանց ապահու-թեան համար կայ մի զօրեղ հսկող և պաշտպան ձեռք: Այսպէս յա-ռաջադիմութիւն և քաղաքակրթու-թիւն սպասել Պարսկաստանի համար անհրաւակայիլ է: Մինչև որ այն բազմութիւն ոճբա-զորք և միջնաւոր տարրերն իսա-ներն որոնք ծծում են Պարսկաստա-նի աշխատասեր բնակչոց զուլն ու ծուծը չը զսպվին ապահովութիւն և յառաջադիմութիւն չեն կարող թաղաւորել այդ թշուառ երկրում: Այս վիճակը լուս հասկանալով նորին Սեծութիւն Պարսից վեհ. Եահն, ինչպէս հարցրում է մեր թղթակիցը: հրամայել է Քաւրիկի փոխարքային ձերբակալել և իրա-տիւ պատժել ոճբազորներին և վարձարել վնասվողներին: Յանցանքն մեր թղթակցի տես-լով աւելի Սայիդ-ուլ-մուլը կոչվող պաշտօնեայի թուլութեանն ու կա-շուտակրութեանն է վերաբերել որ սիրտ և խրախոյս է տուել խանե-րին գործելու այդ ոճբազորութիւ-նը: Պէտք է յուսալ որ Եահնի կա-ռավարութիւնն, իւր հայրենեաց շահը ամեն անձնական շահերից զերազատելով չէ խնայել այդ շա-րագործ խաների հետ և նոյն իսկ Սայիդ-ուլ-մուլը պաշտօնեային որ անհաւատարիմ և անհարազատ է գտանվել իւր պարտքին թե՛ գուց-այդ անձնաւորութիւնը Ալիք կամ հէնց աւելի բարձր ծագումից լինէր: Այս յոյսը տածելով վեհ. Եահնի կառավարութեան արդարասիրու-թեանն և պարսից օրէնքների խու-սաութեան վերայ գողերի աւազակ-ների և ոճբազորների վերաբերու-թեամբ մեք առ այժմ աչքի ա-ռաջ ունենալով 200 հայ թշուառ ընտանիքներ, որոնք թափառում են Եուշու փողոցներում կարօտ հացի, զղեստի և բնակարանի, զիմում ենք հայ հասարակութեանց բարեգործ զգացմանց որ դեթ ժամանակաւոր նպատակ հասցնեն այդ թշուառներին որ սոքա կարող լինին այս դաժան ձեռք անմիջապէս անցուցանել մինչև որ շնոր իւր արդարասէր Եահնի ոճ-բազորները կը պատժվին և զրկած կը վերադառնան իրանց հայրենիքն ու կը վերականգնեն իրանց խան-գարված և քանդված անտեսութիւ-նը: Կը յուսանք որ հայ հասարակու-

Թիւնը միշտ գլխու գէպի թշուառներն այս գէպը մնն էլ չեն զմայլ իրանց այդ գովելի և քրիստոնէական լայն յատկութիւնը ցոյց տալու:

Մենք (Մեզու) մէջ մի անգամ խօսեցինք Նոր-Նախիջևանի Հնդկաստանի կարկաթե քաղաքում հանդուցեալ Բաբայան Մասէի կտակած գումարի մասին և ցոյց տուինք, որ Նոր-Նախիջևանի քաղաքային խորհրդարանի իրաւունք չ'ունէր բնաւ կտակեց չեղելու, որ ամեն օրէնսդրութեամբ սուրբ է և անայլ լայնելի: Մեզ այժմ մասնաւորապէս հարգում են, որ այդ գումարի մասին կողմ են գրադրութիւնը և քաղաքային խորհրդարանի որոշումներ:

Մենք այդ ամենը գիտենք և անյայտ չէ մեզ, որ երբ այդ գումարը նշանակել է քաղաքի վարչութիւնը յօդուտ մի դպրոցի, որ բնաւ յարմար չէ կտակարարի նպատակին և ցանկութեան, անշուշտ արած է այդ խորհրդարանութիւնից և որոշումը յետ: Բայց այդ ամենը զեռ և չէ արդարացեալ գործի անարգարութիւնը: Միթէ չէր կարող քաղաքային վարչութիւնն իւր որոշմանց մէջ սխալ գործել և հակառակ օրէնքի վարվել (այս գէպը մտածել է օրէնքը) նմանակիցելով ու գիտել, որպէս կրքերի և ինտրիգաների անձնաւորութեանց կողմից, որոնք ղեկավարներ են իրաւաստներին մտածմանց և կարծիքների: Եւ այդպէս քաղաքային խորհրդարանները մէջ ու ձայն ունին շատ անգամ ժողովրդեան չը զարգացած տարրին դասից ընտրած իրաւաստներ, մեծ դեր են խաղում մի քանի ազդեցութիւն ունեցող անձինք, թէ՛ զըբաւանտէրք քաղաքի մէջ և թէ՛ հանդամանքների ընթացքով անհրաժեշտ դարձած անձնաւորութիւնը, որոնք և

միշտ աղղում են քաղաքային վարչութեան որոշմանց վերայ: Այսպէս քաղաքացիները է անշուշտ և Նոր-Նախիջևանի քաղաքային խորհրդարանի մէջ կայացած որոշումն հանդուցեալ Բաբայան Մասէի կտակած գումարի մասին Բաբայան վարչութեանց անարդար որոշումներն անփոփոխելի չեն Նորա կարող են ամենայն հեշտութեամբ փոխելի, նոյն վարչութեան նոր, աւելի արդար, որոշումով, և նոյն ճանապարհով, ինչպէս յատկացել է կտակած գումարը կրտակին անյարմար նպատակին, նոյն ճանապարհով և միջոցով կարելի է ուղղել սխալն և արդարութիւնը վերականգնել, սրբութեամբ կատարելով կտակը:

Կը յուսանք, որ Նոր-Նախիջևանի հայ հասարակութեան ներկայացուցիչ քաղաքային խորհրդարանը աւելի լաւ կը համարէ, գիտութեամբ թէ անգիտութեամբ գործած սխալը ուղղել և աւելի տրամադիր կ'ընեն սրբելու իւր վերայից մի արատ, քան այն թողնելու իւր վերայ: Կարծում ենք, որ նա չի կամենալ իրան պէքան անարի ցոյց տալ, որ երկու կրէ իւր սխալ որոշումն փոխելու:

«Նոր-Նոր» № 186-ում տնտեսութեամբ կարգաւորելով «Մաթթաբախանյալ մտնութիւնի ժողով» անվանելով վերնագրով անպատկառ գրութիւնը, որ վերաբերում է Ս. Պետերբուրգի հայ ուսանողութեան: Այդ նկարագրած ուսանողութեան ներկայացուցիչ մեզ երեւցաւ ինքն հեղինակն, իւր յօդուածի բովանդակութեամբ և հոգեւոր:

Յատկատեսութիւն և ոգևորութիւն ամեն երիտասարդութեան յատուկ է, միթէ այդ աւելի կարող է լինել արատաւոր մի ամբողջ դասակարգ, որ հասարակութեանց լաւ ապագայի առհասարակ է: Յաւանք է, որ այդպիսի մե-

տակար և խայտառակ գրութեանը մեր մամուլում լոյս են տեսնում:

Մենք յոյս ունինք, որ մեր Ս. Պետերբուրգի հայ ուսանողաց խոնկ գասը այդպիսի գրութեանը, որոնք իրանց մէջ բովանդակում են իրանց պատասխանը, ուշադրութիւն չեն դարձնել իսկ պարտն հեղինակին խորհուրդ կը տանք իր խոստացած Правственное разложение и умственное оскудение нинѣшних армянских студентовъ въ С.-Петербургѣ գրութեանը հանդէս չը բերել, միթէ չէ կամենում իւր հոգեկան պատկերն աշխարհիս առաջ դնելու:

Իսկ երիտասարդներին որոնք շատերն արդէն յայտնի են հայ գրականութեան մէջ, թէ՛ «Մեզու» միջոցով իբրև նորա նախկին աշխատակիցներ և թէ՛ իբրև հեղինակներ զանազան գրութեանց յանձնառու են եղած՝ առաջիկայ տարուանից մշտապէս աշխատակցելու «Մեզու» ուրով խմբագրութեանս մտաւոր բարոյական ոյժը շատ ստուարնում է:

Այդ պարտատեսականութիւն յայտնող երիտասարդներին համարուածութիւնը չը շօշուփելու համար, նոցա անունները չենք հրատարակում առայժմ, թողնելով ապագային որ սա յայտնէ նրանց նոցա երկատիրութեանց միջնորդութեամբ:

Իր ի հայր առնուածները, եւ կարնոյ ճանճային եղգնուտը իւր, վտառ առ վտառ, որդիքով, ճճիկիքով, սուղուն ու զեռուներով, կերակրում և մտուցանում է այդքան փետրաւորներին և նրանց ձագուկներին:

Շամբի, թէ բուսական և թէ կենդանական, այդ ճօղութիւնը տեսնելով մարդ, կարծես, այլ ևս չէ կարող տարակուսել այն հակիրճ նկարագրութեան ճշմարտութեանը վրայ, որ մեզանից տասններորդ դար առաջ, կարնոյ շամբի ու նրա լճակի մասին արաւ խորնոյ ծերունին ասելով՝ «անբաւութիւնը ձկանց և դանազան հաւուց ճարակաւորաց, յորոց է շորոյ մշտն կրակաւ լինելն Բնութեան», եւ զեղբր մօրին շամբը և բաղմութիւն եղեկանոց և դաշտքն ունին զթանձրութիւն խոտոց և զքաջարեութիւն սեր մասնաւոր պողոց»:

Կարնոյ շամբը, առանձին ինն կերպիւ, գրաւիչ է եւրօպացի գիտնականների համար մասնաւոր: Գրանք այնտեղ թէ աւատութեամբ թռչնորութիւն են անում և թէ իրանց կենդանաբանական հաւաքածոները հարստացնում:

Սակայն յույս ամենից սկսելով, երբ սկսվում են ամառային շոգերը մինչև 22—24 աստիճան շ), կարնոյ շամբը իւր բուսական զգեստը մերկանում է: Գետնի միջի վերջին խոնաւութիւնը խալտա գոլորչանում է և, այնուհետև, շամբի մակերեսով ճեղքուտուելով՝ մեծ ու փոքր և կոշտ ու բլուրտ փոսեր ու խոտոցներ է կազմում:

Նօտարածութեան իմաստը ծայրահեղ չարագանցութիւն է համարում Տէյլոր Քրանտիլի: Մի այլ ճանապարհորդ և անգլիացի հիւպատոսը հակամէտ են խորհնացու գրածը ճշգրտութիւն ընդունել:

Յեղիտի ջերմաչափով:

ՆԵՐՓԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Թ Ա Ի Բ Ի Զ
3 նոյեմբերի.

(Թղթակցութիւն «Մեզու» Հայաստանի լրագրի)

«Մեզու» լրագրի խմբագրութեան.

ՄԻ ՔՍՏՄԵՆԵԼԻ ԵՂԵՌԱՅԱՌՄՈՒԹԻՒՆ.

Ինն ամբողջ հայ գիտն ու արդարապէս կանխ նահանգում Ղարաբաղ կոչուած գաւառում հիմնովին բար աւազակ են եղել պարսիկ խաների ձեռքով երկու հարիւր տուն թշուառ բնակիչները կողպուտել իրենց ամբողջ զոյքից նոցա կանայքը և աղջկերքը լիւրենը բռնաբարուել են զազանարար աւազակներ ձեռքով և երբ մի հերոս հայ յուհի մի հերոս հայ օրիորդ իր կուսական պատիւը պաշտպանելու համար ընդդիմադրութիւն է գործել անխնայաբար մոլեղին պարսիկ սրին զոհ է գնացել երբ յիջ կանայք վիժել են իրենց արգանդի պտուղը կամ մի և նոյն արգանդը հերձուելով անմեղ մանկիկը սրով խողտուել է:

Եղբուրդիւն այսպէս է:
Ղարաբաղի Փէյվան կոչուած գաւառակի 9 հայ գիւղեր առաջ զըբաւանում են եղել ջեղեպեան կոչուած խաների իշխանութեան ներքոյ: Այդ

բունակալ և Եօզեփի (ինքնազուլս) խաները շարունակ հարստահարում են եղել խեղճ բնակիչներին որոնք երկու-դեց անուանեց համբերում են եղել: Վերջապէս պարսից Նահի կաւապարութիւնը իմանալով այդ բանը և կամենալով թշուառների քաշած զեղեպեան վերջ գնել խլում է այդ ինն գիւղը խաների ձեռքից և յանձնում է այդ գիւղերի կաւապարութիւնը Թարիզու արտաքին գործոց նախարարութեան պաշտօնայ Սախուլ-Մուսուլման, որն իր կողմից մի առանձին մեքաբի (զիւաւոր) կարգելով նորա ձեռքով ժողովում էր շարունակ մի քանի տարի արքունի հարկը և ամեն տարի ևս բայի հարկից մի որոշ գումար առնում էր բռնակիչներից յօդուտ իր զրպանի: Երբ նախկինը մեծաւ ուրախութեամբ վճարում էին, ըստ որում իրենց այժմեան վիճակը անհամեմատաբար աւաջուանից լաւ էր:

Խաները հարկաւ զայրացած այդ բանից միշտ աւելի էին որոնում վրէժխնդիր լինել և օրովհետև կաւապարութեան հետ պատերազմել էին կարող ուստի անշուշտ իրենց բոլոր բարկութիւնը պէտք է թափէին խեղճ բնակիչների զիւրին:

Պէտք է այս ևս ասենք, որ Սախուլ-Մուսուլման կոչուած պաշտօնային մի թոյլ և հեշտութեամբ գրաւ վող անձն է նա անձնապէս սիրող չէ բըբրաւորներին մանուաւոր որ ինքըն էլ օչնոք կոչուած կրօնական կարգիցն է: Նորա այդ անհոգութիւնից և թուլութիւնից օգուտ քարե-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Գ Ի Ն Ե Գ Ե Ի

(ՉՈՐՍ ՕՐՈՒՄ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

ՕՐ ԵՐՐՈՐԳ—ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԳ

ԿԵ.

Երբորումն հիւսիսային կողմը — երբորդ օրը սկսեց ծերունիները իւր պատմութիւնը — տարածում է կարնոյ շամբը կամ մօրը, որին տեղացիք Սաղ կամ Սաղըլ անունն են տալիս:

Սաղը 4 1/2 վերստ լայնութեամբ և 15 վերստ երկայնութեամբ մի քրայնից տարածութիւն է, ուր կայ և մի լճակ Լըճակ մեր պատմութեան մէջ կարնոյ ծովակ կոչուածն է, Նա 5735 ոտնաչափ բարձր է ծովի մակերեսից: Եւ ունի մէկ վերստ երկայնութիւն ու 400 սա-

*) «Գինգլեկ» երբորդ, ամենամեծ մասամբ, և չորրորդ, մասերի գործողութիւնը ճանկահայտատանումն են կատարվում: Պարտականութիւն են համարում յայտնել, որ եւ, զբարդարար, իշխող երկիրը տեսնելու աւելի ունեցած չեմ: Միայն գրականութեան զէմ, բաց է ի բաց, մեղանշած չը լինելու համար, որքան ձեռնհաս էի, կարողացել եմ այն ամեն, ինչ և նոր, հայազգի և օտարազգի պատմադիրների և ճանապարհորդների գրութեանը, որոց մէջ ինձ հարկաւոր տեղեկութիւնք կային: (Կարնոյ շամբի և նրա լճակի կախերն կտրկատանն շտապի ամենակրթին, 5 վերստանոց, քարաէլի մայրաբնիցն եմ վերցրել): Բայց հասանական է, որ գրութեանը մէջ գարձեալ սխալներ լինին, որոց համար ընթերցողներին ներողամտութեամբ աղակնելուց և անաշտ քննադատութեամբ սպասելուց զատ, ուրիշ ոչ մի հար չունիմ,

Հեղինակ.

Ժեն լայնութիւն:

Գարնան սկզբներում տեղացող անձրևները, (մեծ մասամբ արևը մայր մըտնելուց յետոյ) նոյնպէս և կարնոյ քարածրաւանակը չըբաւատող լճակներից հաւուց մեծաբանակ ձիւնը, մի քանի և օթնակուտ, հաւաքուելով շամբի մէջ նրան, թէ և միտնակ, սակայն առատ բուսականութիւն են մատակարարում:

Այդ ժամանակ Սաղը, զրեթէ ամբողջապէս, եղեգնայ խիտ անտառ է ձեւանում, ուր լը է, նմանապէս, և խոտը, այն ևս մինչև մարդու մէջը:

Շրջակայքի բնակիչները, մեծ քանակութեամբ, կտրատելով և հնձելով շամբի եղեգն ու խոտը նրանց չորութիւնն ու մտաները, իբրև վառելիք, գործածում են թոնիլներում, մինչև անդամ, բաղնիքներում: Շինում են, նմանապէս, չուի, փոքրիկ ծխաբանիչներ — մուշտուկ: Պատրաստում են ճիւղեր, բալթիք, փրփր խաթ, կեմ, բեռնակիր կենդանաց համեսները բարձ և մանկանց օրօրոցի խոտիւր — անկողին: Շամբի մնացեալ խոտը, տեղն ու տեղը, արածում են չորբոսանիք:

Ողջ գարունն ու ամառը կարնոյ շամբում բազմատեսակ և բազմաթիւ թռչուններ են վիտում: Ինչպէս, օրինակ, կարասի, որոյ մի առանձին, և մեծ, տեսակը կոչվում է արօս: Զինկուլ, սազ, լազ, ճայ, աքլոր, կաբա, փափան, մեծամեծ աղանիք, տաբակի, սև ու սպիտակ արաղիլ, հային շատ սիրելի խաբարբերիկ կուտիլը, բայժական ճնճուկներ, տարմառ, գեանաղուտ, լազէ, գեանաթիւ, անդր, կարասի, արքա, սալարի, հաւառուն կար ջրլտթան, սրոր, չորսր, լուղիկ, կարմրագոյն սարեակ, — մի խօսքով՝ թանցող աւելի քան 200 տեսակը, զէթ մինչ օ-

րը ի հայր առնուածները, եւ կարնոյ ճանճային եղգնուտը իւր, վտառ առ վտառ, որդիքով, ճճիկիքով, սուղուն ու զեռուներով, կերակրում և մտուցանում է այդքան փետրաւորներին և նրանց ձագուկներին:

Շամբի, թէ բուսական և թէ կենդանական, այդ ճօղութիւնը տեսնելով մարդ, կարծես, այլ ևս չէ կարող տարակուսել այն հակիրճ նկարագրութեան ճշմարտութեանը վրայ, որ մեզանից տասններորդ դար առաջ, կարնոյ շամբի ու նրա լճակի մասին արաւ խորնոյ ծերունին ասելով՝ «անբաւութիւնը ձկանց և դանազան հաւուց ճարակաւորաց, յորոց է շորոյ մշտն կրակաւ լինելն Բնութեան», եւ զեղբր մօրին շամբը և բաղմութիւն եղեկանոց և դաշտքն ունին զթանձրութիւն խոտոց և զքաջարեութիւն սեր մասնաւոր պողոց»:

Կարնոյ շամբը, առանձին ինն կերպիւ, գրաւիչ է եւրօպացի գիտնականների համար մասնաւոր: Գրանք այնտեղ թէ աւատութեամբ թռչնորութիւն են անում և թէ իրանց կենդանաբանական հաւաքածոները հարստացնում:

Սակայն յույս ամենից սկսելով, երբ սկսվում են ամառային շոգերը մինչև 22—24 աստիճան շ), կարնոյ շամբը իւր բուսական զգեստը մերկանում է: Գետնի միջի վերջին խոնաւութիւնը խալտա գոլորչանում է և, այնուհետև, շամբի մակերեսով ճեղքուտուելով՝ մեծ ու փոքր և կոշտ ու բլուրտ փոսեր ու խոտոցներ է կազմում:

Նօտարածութեան իմաստը ծայրահեղ չարագանցութիւն է համարում Տէյլոր Քրանտիլի: Մի այլ ճանապարհորդ և անգլիացի հիւպատոսը հակամէտ են խորհնացու գրածը ճշգրտութիւն ընդունել:

Յեղիտի ջերմաչափով:

հոգայ և թէ զմեղակ ձեռանք, որ այս կողմերում եօթ ութ ամիս է տևում, իւր և իւր բազմաթիւ, լճիկն ու կիճն, կենդանաց կեանքը պահպովէ: Եւ կապահովէ: Հոկտեմբերից մինչև Ապրիլ 3—4 ոտնաչափ թանձրութեամբ ձիւնը թէ և պատել է կարնոյ քարածրաւանակը: Իրաւորներին հողմերն ու հողմայրերը երկրագործ մարդուն իւր գետնափոր բնակարանում պատել պաշարել են թէ և, բայց նա կուշտ է դարձեալ: Օրհնակ երկիրը նրա ցանքսին մէկին 16 պտուղ է տուել ամառը:

ԿԵ.
Արևը կամաց կամաց դեպի մայրն էր թեքվում: Նրա ոսկեփայլ ճառագայթները թառուում էին մէկ այս լճան կողքին, մէկ այն լճան գաղաթիւն և ոսկեգոծում այնտեղ գտնուած երկնաբան ծաղիկները, կանանչ խոտերն ու լրկի ապաւածները:

Այդ ժամանակ մի առանձին կենդանութիւն էր նկատվում կարնոյ շամբի մէջ և նրան չըբաւատող երկնակամարի վրայ: Խօսք շամբի փետրաւոր բնակաց մասին է: Գրանցից ունեք արդէն բոյներում նստած՝ իրանց ճուղիւններով ձագուկներին հետ, կարծես, խօսք ու զրից էին անում: Այդ խայտալով ճախում էին օդի մէջ, հէնց լինանա նախ քան գէճ եղեգնուտի մէջ զօղլը, ուղան էին կուշտ թալով օդ ծծել: Ունեք անդադար շամբի մէկ կողմից դեպի միւսն էին սլանում և շուտ շուտ իրանց երկայն կտուցները բեռնաւորում: Իրանց փոքրիկների համար զգաւ իրկցանցի պատրաստութիւն էին տեսնում: Միւսները օդի բարձր գաւառներում ուր մտր պտոյտներ էին անում, կարծես, ուշացող ընկերների գալտեանը սպասում:

